

در بزم کهن شیر که جائے دگر نیست
از حلقہ برون چون قبح می سفر نیست
بیمار سازدین بزم نسبتے داریم
خوش اندامی نشاط از ضعیف تالیما
پرخیز از آفت ہم صحبت دیرینه باش
کاش اول نبودے شیشہ با سنگ آشتا
صغیر وشت بامداد رفیقان طی کن
چون قلم بے دوسہ یارے بسفر نتوان
کشادہ روئی خوبان در آنچرخ حسن است
دین چمن ہمہ جاموسم خزان باز است
متاب رخ نفسے تابجائے خود ہاشیم
چو عکس آئینہ ما زندہ از نگاہ تو ایم
شب عید آدمی منیم قبح درد رنگینش
شبستان خنما مشب چراغ روشنے دارد

مسیح حکیم رکناکاشی (۱۲۴)

مسیح و مسیحا و مسیحی تخلص می کند۔ شاعری ست عیسیٰ نفس۔ در تشخیص مزاج
معنی زود رس۔ خادم طبیعت سخن۔ روح آفرین قوالب کہن۔

میرزا صاحب نام اورا بتعظیم میگیردومی گویدے

این آن غولی حضرت رکناست کہ فرمود پائے ٹخنے پیش سلیمان چه نماید

ورن طہابت نیزید طولی داشت۔ و آثار تخلص خود بظہور می رسانید۔

سالہا از مصاحبان خاص شاہ عباس ماضی بود۔ شاہ مکر منزل اورا پرتو

قدم ہر فروخت۔ آخر مزاج شاہی منحرف شد۔ حکیم کم التفاتی شاہ مشاہدہ کردہ

از ولایت برآمد و دین باب گویدے

گر فلک یک صبحدم بامن گران باشد سرش شام بیرون می روم چون آفتاب از کشورش

و خود را بدار الامن ہمت کشید۔ و در آستانہ اکبر با پو شاہ با سودگی می گزرانیدے

و در عہد جہانگیری نیز قرین کامرانی و باریاب محفل سلطانی بود تا آنکہ بتقریبے جانب

والہ آیا و رفت۔ و چندے در ان مصر رحل اقامت افگند۔

آخر بار سفر بصوب حیدرآباد و کن بر بست۔ میر محمد مومن استرآبادی وکیل السلطنہ
محمد قلی قطب شاہ بدیدن حکیم شریف آورد حکیم برسم تو وضع شیشہ گلاب را غلط کرده
شیشہ شراب بر میر افشانند۔ میر آزر و گشت و حکیم غرق برقی انفعال شدہ راہ بیجا پور
گرفت۔ و در انجا نیز زمانہ موافقت نکرد۔ ناگزیر بہ آرزوئی جہانگیری معاودت نمود۔
و با مہابت خان ملازم گشت۔

چون صاحبقران ثانی شاہ جہان براوزنگ فرمانروائی برآمد حکیم قطعہ تاریخی
اطلا کردہ بعرض رسانید و بانعام دوازده ہزار روپیہ کامیاب گردید از ان قطعہ است

پادشاہ زمانہ شاہ جہان خرم و شاد و کامران باشد

بہر سال جلوس او گفتم در جہان بادتا جہان باشد

در سہ صدی و اربعین و الف (۱۰۴۱) بنا بر کبر سن التماس رخصت مشہد
مقدس نمود۔ وقت رخصت بعنائیت خلعت و پنج ہزار روپیہ کام دل اندوخت و درین
رفتن توفیق زیارت حریم شریفین یافت و با پیران دیار برگشت۔ آوجی نطنزی
گویدہ

میان ہنفسان خواستم میسار را	ہزار شکر کہ دیدم حکیم رکن را
سفینہ سخن از ورطہ برکنار آمد	گزر بساحل ایران فتاد و دیار را
کہن شراب جوان نشہ طبیعت او	نوید عمر طبعی دہد احب را
ز مے مباد تھی دست ساقی کہ رسا	بپای بوس صراحی پیالہ مارا

بعد ادراک زیارت روضہ رضویہ بجا ذبح الوطن متوجہ کاشان گردید۔
و ایامے توقف کردہ بہر ارادہ در گاہ شاہ صفی رو بصفا لان آورد و از شاہ چند
التفات نیافتہ بہ شیراز آمد۔ پس از چندے باز رخت سفر بہ کاشان کشید۔

میرزا امینائی قزوینی مؤلف شاہچہمان نامہ می طرازو کہ :-

”حکیم رکنابراق مراجعت نموده بدعا کے دولت ابد پیوند مشغول گشت۔ و چون در

”سلک مدحت میرایان این دو دربان علیہ انتظام داشتند۔ و دارو۔ در اکثر سنوات

”اور از روی مرحمت بہ انعامی یاد و شاد می فرمایند۔“

وفاتش در سنست و ستین و الف (۱۰۶۶) واقع شد۔ این مصرع تا بیخ یافته اند

رفت بسوی فلک باز کسج دُوم

کلیتش قریب پصد ہزار بیت است۔ معجون سخن چنین مرتب می سازد

اگر خواهی کہ سخن زور فقر و سلطنت باہم

بچینیہای فغفوری بزن کشکول چوبین را

سبزہ پایال است دوزیر درخت میوہ دار

در پناہ اہل دولت ہست خوار می بیشتر

در بھر یکدور روز صبورم کہ از فراق

چون شاخ تو بریدہ ندارم خبر ہنوز

رباعی

ہرگز نشدم بسوزنی بار کے

وین دیدہ نہ دخت چشم ہر تار کے

صد شکر کہ در جہان بستم ہرگز

تحت الحنکی بقصد دستار کے

(۴۷) حاذق حکیم حاذق بن حکیم ہمام گیلانی

واقف فن است و نبض شناس سخن۔ میرزا اصائب تبضہین مصرع او سے

پر و از دومی فرماید

جواب آن غول حاذق است این صفا

بہار دیدم و گل دیدم و خزان دیدم

مولد حاذق فتحپور سیکری است و در بھارت گیری بنصبہ شایستہ سرفرازی داشت

و چون حکیم ہمام باتفاق میر سید صدر جہان پھانومی در زبان اکبری

بلکہ با اثر الامرا جلد اول صفحہ ۵۸۷۔

بسفارت عبداللہ خان والی توران نامزد شدہ ہو۔ صاحبقران ثانی شاہ جهان در سال اول جلوس خود حکیم حاذق را بہمان اعتبار نزد امام قلی خان والی توران رخصت فرمود۔ حکیم حاذق بعد ادا ای سفارت مراجعت نمود و از مدگاہ خلافت بمنصب سہ ہزاری و خدمت عرض مکرر بمعرض امتیاز در آمد۔

و پایان عمر در مستقر الخلافہ اکبر آبا و گوشہ انزو و گرفت و بسالیانہ پانزدہ ہزار روپیہ از سرکار پادشاہی مؤظف گردید۔ و تا سنہ اربع و خمین و الف (۱۰۵۴) ^{لیانہ} تا او باضا نہای متعدد و پچہل ہزار رسید۔

حکیم در شوال سنہ سبع و ستین و الف (۱۰۶۷) در اکبر آبا و شربت ننا چشید۔
ادہم خامہ را باین روش جولان می دہد۔

زگروش فلک اسرار و مدہ شد فاشش   بیک کلاہ و دوسر مشکل است پوشیدین
ما قدر جوانی چه شناسیم کنز اول   تصویر کشان قامت ما پیر کشیدند
بقول من نرسید است فعل من ہرگز   نوشا کسے کہ دراز است از زبان دستش
در پنجاب محلے احوال سید صدر جهان کہ در ترجمہ حاذق ضمناً مذکور شد بزبان خامہ
تقریب جو حوالی شود

مولد و منشأ سید بہانی است بکسر بائے فارسی و یائے تختانی در آخر قصبہ ایست
از توابع لکنؤ۔ سید فاضل جید بود۔ و طبعے ظریف و نکتہ سنج داشت۔
ابتداء حال بوساطت شیخ عبدالنبی صدر بسلامت اکبر پادشاہ رسید و منصب
افتاء ممالک محروسہ برقرار گرفت۔

در سنہ اربع و تسعین و تسعاتہ (۹۹۴) پادشاہ اورا با اتفاق حکیم ہمام نزد
عبداللہ خان والی توران با پیچی گری فرستاد بعد تقدیم سفارت معاودت نمودہ

در خطہ کابل پادشاہ زاد یافت۔

وہیں از چند بے بظاہر منصب صدارت کل بر صدر عہد نشست و رفتہ رفتہ بیایم

امارت و منصب دو ہزاری متصاعد گشت

جہاںگیر پادشاہ در ایام شاہزادگی چہل حدیث در خدمت سید بخواند۔ شاہزادہ

اور بسیار دوست می داشت۔ روزی سید از قرضداری خود شکایت کرد۔ شاہزادہ با

سید وعدہ فرمود کہ اگر نوبت سلطنت بمن می رسد۔ قرض شمارا ادا می کنم۔ یا ہر منصبی

کہ خواہید میدہم۔ بعد جلوس سید را مختار کرد۔ او منصب چہار ہزاری درخواست پادشاہ

بمنصب مذکور نوازش فرمود۔ و صدارت را نیز بحال داشت۔ و قنوج را در اقطاع

ادبخواہ کرد۔

سید یحسین الزمان تافع الخلق بود۔ در صدارت عہد جہانگیری چندان مدد معاش

بمستحقان مقرر نمود کہ میرزا جعفر آصف خان بقرض پادشاہ رسانید کہ آنچہ عرش

آشتیانی اکبر پادشاہ در عرض پنجاہ سال بخشید۔ سید در عرض پنج سال بمردم حوالہ کرد۔

صد و بیست (۱۲۰) سال عمر داشت۔ اصلاً در عقل و حواس او فتور کے راہ نیا

انتقال باود سنہ سبع و عشرين و الف (۱۰۲۷) واقع شد مشہور است کہ ہر گاہ

سید ب سفارت توران رفت پادشاہ و امراء آنجا سید را در قنون بسیار کے امتحان

کردند مثل خوشنویسی و تیر اندازی و شطرنج وغیرہ۔ سید در ہر باب کامل عیار برآمد

و مردم آن دیار را در حیرت انداخت

اما ملا قاسمی رسالہ در باب ایچی گری حکیم ہمام و سید صدر جہان ترتیب

دادہ در ان رسالہ جمیع ہمزبان نسبت بہ حکیم ہمام نوشتہ الا علم مجلس کہ آن را نسبت

ب سید نقل کردہ۔ و سید بر علماء آنجا غالب آمدہ۔

(۲۸) فرج - ملاح فرج اللہ شوشتری

تازہ دماغ نشہ زودرسی - و انجمن افروز سخن عربی و فارسی است - سید علی صاحب
مکی در سلافة العصر کہ تذکرۃ الشعراء عرب جمع کرده احوال ملا را بطریق می نویسد
و میرزا صاحب مکرر اورا در مقاطع یاد می کند - از انجمله است

ببین ز خاک فرج کا مران نشد صبا کہ فیض ہم بظہوری ازین جناب رسید
از وطن مالوف بسیر ممالک دکن خرامید - و در خدمت سلطان عبداللہ قطب شاہ
والی حیدرآباد منزلت و ثروت تمام ہم رسانید
پری زادان سخن را چنین تسخیری کند

معان کہ دانند انگور آب می سازند ستاره می شکند آفتاب می سازند

در ہوا بے بادہ گل رنگ بیتا بیم ما سالہا شد کز ہوا داران این آیم ما

از رہ بیبانگ ہرزہ در ایان نئے روم کے می دہد فریب صدائے جرس مرا

گزریر سپہریم عجب نیست کہ دریا در زیر حجاب آفرزون ترز حجاب است

ہمیشہ می خورم از خود شکست پنداری کہ نیمہ زولم شیشہ نیمہ سب است

و از اشعار عربی اوست

لَا غُرُوبَانَ لَمْ تَفْصِحِ الْآيَامَ رِيحِي الدَّهْرُ ابْنُ عَطَا وَرَأِي السَّرَّاءَ

وَبِذَا جَرَى طَبْعُ الذَّمَانِ وَأَهْلِهِ دَفِنُ الْكَلَامِ وَأَهْلُهُ أَحْيَاءَ

اشارہ است بہ واصل ابن عطا معتزلی کہ اشخ بود یعنی حرف راء را نطق نمی

توانست کرد - و نوعی سخن ادومی نمود کہ حرف راء در کلام ادومی آمد و عیب لغت بر معانی

منکشف نمی شد تا بحدی کہ ضرب المثل شد - و شعراء در اشعار خود استعمال کردند

سلافة العصر نسخہ قلمی درق ۳۸۸ قہرست کتب خانہ آصفیہ سخن تراجم نمبر ۵۰ - پلہ ابن خلکان نمبر ۱۹ ، حرف الواو مطبوعہ یورپ و کمال برمد منچر ۵۲۷ مطبوعہ یورپ -

ابو محمد خازن گوید در مدح صاحب ابن عباد وزیر سه
 نَعَمْ تَجَسَّبَ لَا يَوْمَ الْعَطَاءِ كَمَا تَجَسَّبَ ابْنُ عَطَاءٍ لَتُنْفَعَهُ الشَّرَّاءُ
 و دیگرے گوید سه
 وَجَعَلْتَ وَصَلِيَّ الشَّرَّاءُ لَمْ تَنْطَلِقْ بِهِ وَتَطَعْتَنِي حَتَّى كَانَتْكَ وَاحِدًا

(۲۹) احسن - ظفر خان

می میرزا احسن اللہ نام احسن تخلص بن خواجہ ابوالحسن تربتی - خواجہ
 در عہد اکبر بادشاہ وارد ہند شد و بوزارت شاہزادہ وانیال و دیوانی دکن
 انتصاب یافت۔ چون جہانگیر بادشاہ سریر آرا شد خواجہ را از دکن طلبیدہ اول
 خدمت میز نشینگری تراخت و آخر بتفویض وزارت اعلیٰ و منصب پنج ہزاری ممتاز ساخت
 و در سنہ ثلث و ثلثین و الف (۱۰۳۳) حکومت دار الملک کابل فہمیرہ وزارت مقرر
 گشت و ظفر خان از جانب پدر بہ حکومت کابل مامور گردید۔

و چون نوبت دارائی ہندوستان بہ صاحبقران ثانی شاہ جہان رسید خواجہ
 را بمنصب شش ہزاری شش ہزار سوار سرفراز فرمود۔
 و در سنہ اثنین و اربعین و الف (۱۰۴۲) صوبہ کشمیر مرحمت شد۔ و نظر براق
 ستالی و دولت خواہی خواجہ را از رکاب جدا نموده ظفر خان را بہ نیابت پدر در محنت
 کشمیر فرمود۔

و چون خواجہ نوزدہم رمضان سنہ اثنین و اربعین و الف (۱۰۴۲) در سن ہفتاد
 سالگی و ولایت حیات سپرد۔ صوبہ کشمیر اصالتہ بہ ظفر خان تفویض یافت و منصب سہ
 ہزاری و علم و تقارہ مرحمت گردید۔

ظفرخان مدتی بہ حکومت کشمیر پرداخت۔ و ملک تبت را مفتوح ساخت۔ و
پایان عمر در ولایت سلطنت لاہور فرودکش کرد و در سنہ ثلث و سبعین و الف (۱۰۷۳) بمحل
بصحرای فنا کشید

ظفرخان صاحب جوہر و جوہر شناس بود۔ و سرے ب صحبت و تربیت ارباب
کمال داشت۔ افتخارش ہمین بس کہ مثل میرزا صباغی مادح آستان اوست۔
ظفرخان چند جا در مقاطع غول میرزا را یاد می کند از انجمله است ہ
طرز یاران پیش احسن بعد ازین قبول نیست تازہ گوئیهای او از فیض طبع صائب است
ہشت عدد قصیدہ میرزا در مدح ظفرخان بنظر در آمد۔ میرزا تعریف سخندان او
بسیار می کند و پاس نمکخوارگی بجای آورد۔

دیوان مختصرے از ظفرخان مطالعہ افتاد۔ از انجاست ہ

ولم بکوی تو امیدوار می آید	نگاہ دار کہ روزے بکارے آید
در گوشہ میخانہ ہمین گفت و شنید است	یاران برسانید و ماغے شب عید است
در بتان ہند چون او دلیر خود کام نیست	رام رام گر چہ می گوید و لیکن رام نیست
شام بدل شکستگی خود کہ پیش من	قدیر دل شکستہ چو زلف شکستہ است
گوشہ چشمی اگر ساقی ببادار بجاست	عربا در گوشہ میخانہ خدمت کردہ ام

(۵۰) آشنا۔ عنایت خان

میرزا محمد طاہر نام آشنا تخلص بن ظفرخان مذکور۔ در عهد شاہ جہانی
منصب ہزار و پانصدی داشت۔ و احوال نشی سالہ شاہ جہان را ملخص بقصید
قلم آورد۔

بعد جلوس خلد مکان در کشمیر زاویه عزت گزید و در سنا حدی دشمنین و الف
(۱۰۸۱) رخت به نهانخانه عدم کشید.

دیوانش مشتمل بر قصائد و غزلیات و مثنویات و دیگر قسم شعر بنظر در آمد. مثنویهاست قصیر
متعدد از و از انجمله است ساقی نامه. این بیت از ان است :-

حکیمان ساقی به مجلس اشبست چرا نبض مینا نگیرد به دست
این چند بیت از غزلیات او ذرا گرفته شده :-

الذات میانه دوستگر نمی شود دندان مار قبضه خنجر نمی شود

بسکه در راه فنا با خاک یکسان شدتم میتوان همچون غبار افشانند از پیراهنم

از حوادث گوهر مردانگی کمتر نشد تیغ اگر در آب آتش رفت بجز بزنشد

هر دم نوید لطف و گرمی دهد مرا دل مے برود دست و جگر می دهد مرا

گر پوستم چنانه کشد آسمان بجاست موشد سفید و تیرگی دل همان بجاست

کشتی بیست آورد وقت کشت متاب است دعا کے میخواران سیر عالم آب است

کدام چیز عزیزان زبید بگر گیرند بغیر این که از احوال هم خبر گیرند

بیاد روی تو شبها کنم نظاره ماه ز بس سفید بود از برائے روز سیاه

خلق خوشتر مرا به ثنا خوانی آورد گل عنده لب را بسخندانی آورد

دولت بوقت تیرگی بخت نکبت است جاروب وقت شام پریشانی آورد

تیره طبعان بسینه صاف بدانند ذوق آئینه نیست به رُو را

ما بزندان نعمت خوباشستن کرده ایم گاه گاه ناله بر خیزد از زنجیر ما

لقمه چرب خوشامد نکند رام مرا دل من از سگ کوی تو و فادار تراست

مرد با تن آسانی باعث فنا گردد زود بگسلد از هم رشته که بیتاب است

از بسکه دست من ز قهلق بریده است رنگ گرفته را به چنابا ز می دهد

گل بیشتر و بد چو گنی سناخ را قلم	سامان دل تر قطع تعلق شود زیاد
دایہ پر میز کند طفل چو بیمار شود	عقل ناچار گشت زحمت آلائش نفس
عیب پوشی بہ از مند پوشی است	طرز آئینہ خوش نہ کرد ولم
کہ ز دور رستن مواز پے تراش بود	ز دور ساختن ابرام سفلہ گرد پیش
ہرگز م می نتوانست کہ بخود سازد	ہر کجا بودم انشد صفت با خود داشت
چون پر آشوب بود شہر و کان نکشاید	تا درون پر بود از تفرقہ دل و انشود
پیوستہ ہر عکس خودم در کین خویش	چشم بسان آئینہ در عیب خلق نیست
دیدہ نرگس ندارد تاب سیما ی چراغ	نیست نازک طینت ان طاقت سیما ی خوش
نتوان کرد سہر رشتہ ز تقدیر برون	چند چون رشتہ تسبیح شوی سرگردان

(۵۱) صائب میرزا محمد علی تبریزی اصفہانی

امام غول طرازان و علامہ سخن پردازان است۔ ازان صحیح کہ آفتاب سخن در عالم
شہود پر تو افشانده۔ معنی آفرینی باین اقتدار سپرد و اربہم نرسانده۔ چنانچہ خود گوے
دعوی در میدان می اندازدومی طراز دہ

ز صد ہزار سخنور کہ در جهان آید یکے چو صائب شوریدہ حال بر خیزد
حامل لو اے فصاحت۔ منشأ اعلیٰ کلمہ بلاغت۔ نور نجابت از ناصیئہ کلامش پیدا و لاجہ
شرافت از سیما ئے بیانش ہویدا۔ فوج فوج مضامین برجستہ منقاد جنابش خیل خیل
معانی بیگانہ بندہ حاضر جوا بش۔ ذوق سلیم در حدیقہ اشعارش بنو بر کردن مسرور و زہن
صحیح در خزینہ افکارش بدولت تازہ اندوختن معرور۔ فکر نیرنگش موجد عبارات رنگین
جل بسببش مخترع تراکیب دلنشین۔ لالہ تقریش در کمال روانی۔ لالی تعبیرش در نہایت
غلطانی پاسے وقت خیال باور کمال رسانیدہ۔ معنذا اصلا اثر تکلف گرد کلامش نگریدہ۔

و این کیفیت در کلام فصحاء دیگر کمتر توان یافت -

قصیده و شتوی هم دارد اما مشاطه فکرش به تزیین عروس غزل بیشتر پرداخته - و

این غزل رعنا را بطرز تازه و انداز خاص جلوه افروز ساخته - چنانچه خودی فرماید

غزل گوئی به صناعتش از نکته پردازان
رباعی گریسم شد ز موزونان سجالی را

و نیز می فرماید

غزل نبود باین رتبه هیچکس صائب
نواک عشق در ایام من کمال گرفت

و از جمله شرافت او صاف میرزا است که با وصف این جلالت شان از شعراء

مجاورین و متقدمین هرگز ادراشعار خود یاد کرده بخوبی یاد کرده و تیغ زبان را بازخم هیچکس

آشنا نساخته و خودی فرماید

به مور وقت سخن دست طرح ده صائب
گرت هواست سیلیمان این جهان باشی

پدرش از کدخدایان معتبر تبارزه عباس آباد اصفهان است میرزا در

درا سلطنت اصفهان نشو و نما یافت - و بکثر فرصت درشش جهت عالم کوس

سخنرانی زد - و در عین شباب آخر عهد جهانگیری متوجه هندوستان گردید - چون وارد

دارالملک کابل گشت - ظفرخان که به نیابت پدر خود خواجه ابوالحسن تهرتی ناظم

کابل بود میرزا را به کمد حسن خلق صید کرد - و لوازم قدر شناسی نوعی که باید به تقدیم

رسانید - چنانچه شمه ازین ابیات میرزا مستفاد می شود

کلاه گوشه بخورشید و ماه می شکم
باین غرور که مدحت گر ظفر خانم

زنو بهار سخایش چو قطره ریز شوم
قسم خورد بسر کلک ابر نیسانم

بلند بخت نهالا بهنار تربیتنا
که از نسیم هوادار بیت گلستانم

حقوق تربیت را که در ترقی باد
زبان کجاست که در حضرت فرو خوانم

توپای تخت سخن را بدست من دادی   تو تاج مدح نهادی بفرق دیوانم
 دروی کرم تو جوشید خون معنی من   کشید جذب تو این لعل از رنگ کالم
 تو جان زد و گل بجای مصرع مرادادی   تو در فصاحتی دادی خطاب سبحانم
 زدقت تو معنی شدم چنان باریک   کہ میتوان بدل مور کرد پنهانم
 چو زلف سنبل ابیات من پریشان بود   نداشت طرہ شیرازہ روسے دیوانم
 تو غنچه ساختی اوراق بادبروہ من   وگرنہ خارنخے ماند از گلستانم
 تومشت مشت گهر چون قصدین دادی   چو گل تو زرد بسیر ز بختی بدانا تم

چون حکومت کابل در اوائل جلوس صاحبقران ثانی شاہ جہان بہ لشکر خان
 تفویض یافت۔ و ظفر خان برادر اک عقبہ خلافت شتافت میرزا نیز بہ رفاقت
 ظفر خان بہ سیر ہند خرامید

چون رایات صاحبقران در سنہ تسع و ثلثین و الف (۱۰۳۹) جانب دکن
 باہتر از در آمد۔ میرزا با ظفر خان در رکاب موکب سلطانی سرے بدیار دکن کشید
 از آنجا کہ شہر برہان پور گرد بسیار دارد میرزا در حق این شہرے فرمایدے
 تو تبا سازد غبار۔ اگرہ و لاہور را چشم من تا خاکمال گرد برہان پور خورد
 و چون سپہ لشکر محمد عارف از شاہ ہیرا اولیا درین شہر آسودہ اند توجیہ گردان
 خاطر فقیر چنین برخاستے

فتاد بسکہ گذر لشکر محمد را   عبار خیز بود کو چہائے برہان پور
 در ایام اقامت برہان پور پدر میرزا خود را از ایران بہ دیار ہندوستان
 رسانید تا اورا بوطن مالوف برد۔ چون خبر قدم پذیر بمیزا رسید۔ قصیدہ در مدح
 خواجہ ابوالحسن انشا کرد و در نصحت وطن التماس نمود و در آنجای گویدے
 بیشش سال پیش رفت کہ از اصفہان ہند۔   افتادہ است تو مسکن عزم مرا گوزار۔

هفتاد ساله والد پیر است بنده را
 آورده است جذب گتاخ شوق من
 زان پیشتر کز آگره بمجور و کن
 این راه دور را از سر شوق طے کند
 دارم امید رخصتی از آستان تو
 مقصود چون ز آمدنش بدون من است
 یا چہ کشاده تر از آفتاب صبح
 کنز بیت بود بمنش حق بشمار
 از صفهان به آگره و لاہور اشکبار
 آید عنان گسسته تر از سیل بے قرار
 با قامت خمیدہ و با پیکر نزار
 ای آستان کعبہ امید روزگار
 لب را بحر رخصت من کن گزینار
 دست دعا بدر قہ راہ من برار

اتفاقاً موکب صاحبقران عنقریب در سنہ احدی و اربعین و الف (۱۰۴۱) از
 و کن بہ آگر آبا و عطف عنان نمود۔ ہزدہم محرم سنہ اثنین و اربعین و الف
 (۱۰۴۲) ظفر خان را حکومت کشمیر بہ نیابت خواجہ ابوالحسن مفوض گردید۔
 میرزا محل سفر با ظفر خان بر بست و پس از گلگت کشمیر جنت نظیر عازم ایران
 دیار گشت و تا آخر ایام حیات نزد سلاطین صفویہ مکرم و مجمل زیست۔ و در مدائح
 ایشان قصائد غرا پرواخت۔

و فائش در سنہ ثمانین و الف (۱۰۸۰) اتفاقاً افتاد و در صفهان مدفون

گردید و غزل میرزا کہ مطلعش این است ہ

در بیچ پردہ نیست نباشد نوای تو عالم پراست از تو و خالیست جائے تو
 بر طبق وصیت بر سنگ مزار او کہ یک قطوہ سنگ مرمر است کندہ شد

راقم الحروف گوید ہ

عذیب نغمہ پروا از فصاحت صنایا رفت ازین عالم بسوی روضہ دارالسلام

خامہ آزادانشا کرد سال رحلتش بلبل گلزار جنت صائب عالی کلام

دیوان میرزا قریب ہشتاد ہزار بیت بخط ولایت بنظر پدیدہ و میرزا سی و

غول متفرق بخط خاص بر حواشی آن نسخه قلمی فرموده اشعارش عالمگیر است مستثنی
 از تحریر چند بیت بنا بر التزام پیرایه این مقام می شود
 زبان لاف رسوای کند ناقص کمالان را   که رو بر خاک مال پر فشانی جسته بالان را
 نه از روی بصیرت سایه بالی هما افتند   سیمست است دولت تا کجا خیزد کجا افتند
 از تماشا شامی پریشان جهان دلگیر باش   وای یک نقش چون آئینه تصویر باش
 هیچ همدردی نمی یابم سزای خویش   می نهم چون بید مجنون سمری پای خویش
 رنگین تر از خناست بهار و خزان ما   بردست خویش بوسه زند باغبان ما
 جلوه برق است در میخانه هشیاری مرا   از پله تغییر بالین است بیداری مرا
 می خورد باد دیگران مستانه بر ما بگذرد   در فرنگ این ظلم و این بیداد حاشا بگذرد
 ای که فکر چاره بیماری دل می کنی   نسبت خود را بچشم پار باطل می کنی
 عشق سازد ز هوس پاک دل آدم را   درد چون شعله شود امن کن عالم را
 سخت می خواهم کدر آغوش تنگ آرم ترا   هر قدر انشوده دل را بنفش آرم ترا
 از جوانی داغها در سینه ما مانده است   نقش پای چند زین طاووس بر جامانده است
 ز پیری حرص دنیا نفس طامع را دو بالاند   گداز کاسه در یوزه از کوزی مثنی شد
 پاز گلیم خویش نباید دراز کرد   تیغ ستم به بین چه پزلف ایاز کرد
 که حال دردمندان پیش چشم یاری گوید   که حرف مرگ بر بالین این بیامی گوید
 اهل کمال را لب اظهار خاموشی است   رمنت پذیر ماه تمام از هلال نیست
 ای خوبی امید باین دستگاره حسن   این یک دو بوسه گرنه شماری چه می شود
 رمزی ست ز پاس ادب عشق که مرغان   شب نوبت پرواز به پروانه گزارند
 نقش پای رنگان هموار سازد راه را   مرگ را در رخ عزیزان بر من آسان کرده است
 مکن اعانت ظالم ز بساده لوحیها   که تیغ سنگ خندان را سیاه می سازد

دو طلب مانجے زبانان اُمت پر وانه ایم	سوختن از عرض مطلب نزد ما آسان تر است
عقل کا طلی می شود از گرم و سرد روزگار	آب و آتش می کند صاحب برش شمشیر را
ز صدق و کذب سخن سخن را گزیری نیست	چو صبح تیغ جہانگیر ما دو دم دارد
باجبر باش که دل از خم زلفت نبرد	دُر گویش تو یقینی است که در عالم نیست
مصرع رنگین مطلع می رساند خویش را	ہر کہ کسب آدمیت کرد آدم سے شود
ما حجاب آلودگان را اجزأت پرواز نیست	گر دسر گردیدن ما گرد دل گردیدن است
صفای سید مراد حرم کند قندیل	چہ شد برون ز رنگ آمد است شیشہ ما
نیرنگ چرخ پیکل رعنا درین چمن	خون دل از پیالہ زری دهد مرا
صاحب ز ملائک مطلب رتبہ انسان	آئینہ بے پشت چہ دیدار نماید

(۵۲) معنی - ملا محمد طاہر اشعوی کشمیری

اشعوی قبیلہ ایست از قبائل معتبر کشمیر۔ از بدو شعور در حلقہ درس ملا محسن قانی کشمیری تلمذ نمود۔ چون طبع بلند داشت در کمتر روزگار حیثیتہ شایستہ ہم رسانید۔ آخر بغواصی بجز سخن اُفتاد و جو اہر سے کہ بنقد جان توان خرید بیرون آورد۔ میرزا صاحب کلام اورا تضمین می کند و می فرماید

این جواب آن غزل ضائب کہ می گوید معنی یاد ایامی کہ دیگ شوق ماسر پوش داشت معنی بغناء طبیعی مجبول بود و با وصف بے دستگاہی بخورد قاطر لبرمی برد۔ از اینجا کہ معنی تخلص میکند

مُدَّة العُمر در شہر خود گذرانید۔ و در سنہ تسع و سبعین و الف (۱۰۷۹) دامن

از عالم سفلی برچید

دیوانش سائر و دہا ہر است۔ پند بیت بنا برضا بطہ ثبت اُفتاد سے

توان رسید۔ و شرف تو صیفش ازان بلند تر کہ بیال اوراق توان پریدہ لالی منظومانش
در کمال خوش جلائی۔ و جواہر منشورانش در نہایت بیش بہائی۔

حجت کمالش کتاب ابواب الحیان است کہ قماش سخن را در نہایت نازکی
با فتنہ۔ و باتفاق جمہور کتابے باین خوش بیانی در باب مواظبت ترتیب نیافتہ۔ اما عمرش
باتمام این کتاب وفات کرد۔ فرزندش میرزا محمد شفیع کہ تلمیذ والد خود است مجلد ثانی
بہ انجام رسانید۔ این مجلد در بیان فضائل اعمال است لیکن بہ آن رنگینی و خوشش
انشائی نیست

مطالعہ دیوان و اعظ طبع را در اہتراز آورد۔ این چند فزوال از سخن او بخرامش
مے آید

از زبان کلک نقاشان شنیدم بار بار	بے زبان نرم کے صورت پذیرد کار بار
این قدر طول امل رہ میدہی و در دل چرا	مصحف خود را باین خط می کنی باطل چرا
آزادہ بہر اہی کس بند نگرود	خاصیت سرو است کہ پیوند نگرود
بریدن از جهان سرمایہ از زندگی باشد	کہ افزودن قیمت شمشیر از بزندگی باشد
حرفے اگر بجا شق بے تاب مے زند	شرمش طیانچہ بر گل سیراب مے زند
سر برین آورد عکس از روزن آئینہ گفت	فیض صحبت می تواند سنگ را آدم کند
نیک خواہان در جهان مکروہ طبع مردم اند	جز ترش روئی نہ بیند شربت از بیمار بار
روزگار آخر شکر را شمشک مے کند	شیشہ می سازد مکافات شکستن سنگ را
اگر خورشید ز خسار تو در پیش نظر باشد	چو ماہ نوز پیری می روم سوی جوانیما
دست برداشتن وقت دعا ایمان نیست	کہ شفاعتگر ما پیش خدا دست تھی است
ز ابنامی جنس خود بخدر باش ز انکہ آب	با آن سرشت پاک بائینہ دشمن است
فروتنی بخدا زودتر کند نزدیک	کہ زود قطع شود راه چون سرازیر است

فیض پروانگی محفلِ ما چون نکند	کہ چراغش ز صفائی قدم یاران است
غمگوار از تر بود آزادگان را از سرور	آب تلخی بید را باشد به از آب نبات
سخنوری نتوان بے سخن شنو کردن	سخن بگوش بود بیش از زبان محتاج
شود از عزل - طبع ظالم معزول ظالم تر	کمان رازہ گرفتن بیشتر پر زور منی سازد
آزاد نیستند بدولت رسیدگان	گر دید پاسے بند نگین تا سوار شد
گرستی دستی نہ و اعظ مایہ دیوانگی است	چیت باعث کز درختان بید مجنون میشود
گشت دائم و نشین تر در ہوا سے نو بہار	زانکہ بہتر مہر گرود صفحہ چون ہم سے شود
باشد از بے خانانان برگ عیش اغنیا	زندگانی شہراز پہلوی صحرا سے کند
یا و گیر از بید مجنون شیوہ افتا و گی	گر گزارند آڑہ بر فرق تو سر بالا مکن
ظالم چو افتد از کار استاد ظالمان است	سر حلقہ کمانہاست چون شد کبا و ہ
صد حیف کہ ما پیر جہان دیدہ نبودیم	روزیکہ رسیدیم بہ ایام جوانی
ظاہر آرائی نباشد شیوہ روشن دلان	میرد آتش از برای جامعہ خاکستری
نیست جو نخلت از احباب تہی دستان را	بیدر اجز عرق بید نباشد شرے

(۵۵) رفیع میرزا حسن

شاعر رفیع المقدار و منشی کامل عیار بود۔ اصلش از قزوین است۔ تہما
 باقامت مشہد مقدس سعادت حاصل کرد لہذا بہ مشہدی شہرت گرفت
 بعد از آن کہ منازل علوم رسمی طی کرد و دستمایہ فنون بہم رساند۔ نزد نذر محمد خان
 و اہل بلخ رفت۔ و بمصنوب انشا امتیاز یافت۔

آخر عازم ہند شد و چہار دہم رجب سنہ ۱۰۵۲ (۱۰۵۲) ہجرت
 بہ بس صاحبقران ثانی شہان جہان و دولت تازہ اندوخت و در ملازمت اولی خلعت

وانعام سه ہزار روپیہ کامیاب گشت۔ و در سلک بندگان در گاہ در آمد۔ و در جشن
وزن شمس بیست و چہارم ربیع الاول سنہ ست و ستین و الف (۱۰۶۴) شمسی
تہنیت جشن بعرض رسانید۔ و مبلغ ہزار روپیہ برسبیل جائزہ مرحمت شد۔
و در عہد عالمگیری بخدمت دیوانی و بیوتاتی کشمیر مامور گردید۔ انجام کار
بعد ز کبر سن از نوکری استعفا نمود و از سر کار پادشاہی و وظیفہ تقرر یافت۔ و در
دارالخلافہ شاہجہان آباد وظیفہ حیاتش منقطع گردید۔

عندلیب قلم زمزمہ اومی سرایدے

آنها کہ خواب راحت بر خود حرام کردند چون شمع کار خود را یکشب تمام کرد

سہل باشد لذت خاری کہ در پیراہن است و اعم از ما ہے کہ او را خار از اجزوتن است

دل منہ بر لفت دشمن کہ تا گرم است گریہی جوشد با آتش لیک او دشمن است

خارا آتش توان زد تا نگیرد و امنی منہایم علاج خار و امنگیر جلیست

نیم بسمل شدہ مرغی بکف آرم کہ مرا در خود حالت خود نامہ بر در کار است

بدام زلف تو عالم تمام در بند است کسی کہ باز بود دیدہ تماشائی است

تفای آئینہ را بہ ز روی آئینہ دان کہ رو برو نشود با کسی کہ خود بین است

(۵۴) ناصح میرزا عرب تبریزی

نکتہ طراز ممتاز است و مصداق ترانہ عندلیب شیراز کہ مصرع

”ہر آنچه ناصح مشفق بگویدت بپذیر“

یعنی کلام او شنیدنی است۔ و جرعه جام او چشیدنی۔

میرزا اصائب مکر شعرا و را تضمین می کند و در می می فرماید۔

این جواب آن غزل است کہ ناصح گفته است
تالیپ ساغر بخون من گواہی می دهد

فی الجملہ تحصیل کردہ درعیاس آبا و متوطن بود۔ و بشیوہ تجارت اشتغال داشت۔
 اشعار بسیار از ناصح بنظر رسیده۔ سواد و کلامش سرمد در چشم ورق می کشد
 به سرمد رام نگر و بد چشم جادویش که از دو میل سیاهی رمید آهوش
 در زندگی بزرگ کشید است کار ما خواب گران ماشده سنگ مزار ما
 در حقیقت دل بیرحم ندازد مغزے پسته را که نباشد لب خندان پوچ است

رباعی

تا در آن غلذات رستی رای خود است بے قدریش از پستی کالای خود است
 بر مرکب چوبین چو شود طفل سوار خوش را ہی و بد را همیشه از پای خود است

(۵۷) سالک محمد ابراهیم قزوینی

سالک مسالک خیش بیانی۔ و مخترع عجائب و غرائب معانی است مدتی در
 صفایان اقامت داشت۔ و با صاحب کمالان آنجا سرگرم صحبت بود۔
 آخر عازم هندوستان گردید و بواسطه رباط قدسی و کلیم سرمایہ جمعیت
 اندوخت و بوطن مانوس مراجعت کرد۔ خویشان او آنچه داشت همه را وا کشیدند۔
 ناگزیر کرت ثانی خود را به هندوستان رسانید و مدتی اقامت گزید و باز
 بجاذبہ وطن به قزوین برگشت۔ و ہما بخاورد گزشت۔

عبر کلامش چنین بوی دهد

مروکین شوخی چشمان ترا آئین است این دو یاد ام کیے تلخ و شیرین است

چه ذوق چاشنی و دو مافیت جو را که شیر ہم شکر آب است طفل بد خورا

عرق سعی محال است بجائے نرسد ابردا آبلہ دست گهر می گردد

ز صفت به پیشدستی قاتل نداده اینم گلگون روانہ بر دم شمشیر خون ما

استخوان من و مجنون بہ تفاوت بردار اسے ہما چاشنی درد فراموش کن
بے برگی من فسر انجام ندارد چون شمع تمام است بیک ترک کلاہم

(۵۸) بسالک یزدی

رہ نور و قلم و خوش مقالی است و تیز رو جادہ باریک خیالی۔

آغاز حال در شیراز بود۔ شانہ رنگ می کرد۔ آخر بکسوت، درویشان برآمد
سرے بہ صفایان کشید۔ و چندے رحل افگند۔

از انجا بولایت و کن افتاد و در خدمت قطب شاہ والی حیدرآباد می گذرنا
چون طائفہ مغلیہ را از انجا بر آوردند بدار الخلفہ شاہ جہان آباد آمد۔ ملاً
شفیعائی یزدی سپاس ہموطنی رعایت بسیار نمود۔ و در سنہ ست و شین و
الف (۱۰۶۶) بہ ملازمت صاحبقران ثانی شاہ جہان رسانید۔ و در سلک مدحت
گزاران منتظم ساخت۔

ملاً شفیعائی یزدی مخاطب بہ دانشمند خان در عہد شاہ جہانی بمنصب
سہ ہزاری فائز بود۔ و در زمان عالمگیری بمنصب پنج ہزاری و والافرنبہ میر
بخشگیری متصاعد گشت و در سنہ احدی و ثمانین و الف (۱۰۸۱) در گذشت۔
سہیل طبعش عقیق سخن را چنین رنگ می دہد

در ہوا بے عشق پروردم دل دیوانہ را چون سپند از بہر آتش سبز گروم دانہ را

آشنائی کہنہ چون گردید بے لذت بود کوزہ نو یکدور روزے سر و ساز و آہنہ

نوا می ناک نے می رسد بغارت ہوش تو برق تازی این نے سوار ادربا

در خور خراج بود دخل زد یوان قضا نرود تا نفسے کے نفسے می آید

زبان نبرزه در ایان توان نبر می بست که چنبه سره خاموشی جرس باشد

(۵۹) صیدی-میر صیدی طهرانی

صید بند و حشیان خیال است و دام نه فردا و ان غزال مفرع شجره سیادت
است و صاحب انواع حیثیت

از صفا یان به هندی خرامید و پنجم ربیع الاول سنه خمس و شصتین و الف (۱۰۶۵)
به ملازمت صاحبقران ثانی شاه جهان مباحی گشت و قصیده که بمرح شاه‌ی پرتو
بود بعرض رسانید. هزار روپیه صلء قصیده مرحمت شد. مطلعش این است

تو چه جهان خدارا سپهر عدل و کرم بزیر سایه قدر تو نیبر اعظم
سرخوش گوید: روزی جهان آرا بیگم بنت شاه جهان بسیر باغ
صاحب آبادی رفت. میر صیدی از بام سر راه بیانگ بلند مطلع خود بر خوانده
برقع برخ افکنده بردناز بانش تا نکست گل بیخته آید به دما عیش
بیگم شنیده سرور گردید. و پنجاه روپیه صلء عنایت فرمود.

دیوان صیدی بمطالعہ درآمد. قصاید در مدح صاحبقران شاه جهان
دارد و شنوی در تعریف کشمیر موزون ساخته در صعوبت راه کشمیر گوید
بزمیم جان در و صد جا زیاده شود از باد بوی گل پیاده
توان بهمت مردان دو صد سپاه شکست بزور خود نتوان گوشه کلاه شکست
در عشق بر که هست میا جنگ ماست بر روی ما کسیکه نه استاد رنگ ماست
تا که باشیم که در نیرم تو داخل باشیم دولت ماست که حسرت کش محفل باشیم
هر که خواهد نظیر بد به جمال تو کند آن قدر عمر نیابد که خیال تو کند

تنہا نگشتہ یے تو زہانم بکام بسند	چون رنگ گل شد است شمر اجم پیام بند
مارا پر برگ سبز کجا یاد می کند	آن گل کہ منع بوی خود از باد می کند
صیاد ما بنای ستم تازه کرده است	مرعی کہ پیشکستہ شد آزاد می کند
غم ز بے مہری او نیست کہ بچند نہال	سایہ محنت خویش پریشان دارد
کمتر از برگ نیاید بود در تسخیر دل	می کند از خود نہالی را کہ پیوندش کنند
میان آشتی و جنگ ہم مقام خوش است	تغافل نگہ آمیز صد ادا دارد
خود را بچشم آینه دیدی و سوختیم	با آنکہ اضطراب مرا عذر خواہ شد
صورت دیوار ہم در عالم خود زنده است	ہر کس را جامہ ہستی برنگے دادہ اند
مرد بے برگ و نوار اسبک از جائے مگیر	کوزہ بیدستہ چو مینی بدو دستش برود
چو غنچہ کہ بگلشن شگفتہ باشد فرد	ز گلر خان بتو دارد نظر بہار امروز
نقص عشق است کہ از خار بنا لہ بلیل	نسبت ہر چہ بہ گلزار رسد گل باشد
چشمت ہنوز از صف مرگان بہ قتل عام	سان در زمین آینه بیند سپاہ را
ہر چہ می گویم از ان نام تو مطلب باشد	کہ مرا تنہی خو سے تو معافی کرد

(۶۰) ماہر میرزا محمد علی اکبر آبادی

شاعریست ممتاز در نظم و نثر سحر طراز۔ نقد عمر تا دم آخر در خریداری متاع
گرا نماید سخن صرف کرد۔ و با کلیم و قدسی و صاحب طبعانے کہ بعد ازین دکان
تازہ گوئی چیدہ اند صحبت داشت۔

بدایت حال ملازم شاہزادہ دارا شکوہ بود و مرید خان خطاب داشت
و چندے در رفاقت و انشمنہ خان شفیعا شاہ جہانی بسر برد۔
آخر کار ہمہ را دست زدہ بر پوست تخت درویشی نشست۔ و قلم و قناعت و

آزادی تسخیر نمود.

بهر خوش در تذکره خود گوید که :-

«روزه فقیر گفتم - نواب دانشمند خان میزبخشی و همت خان تن بخششی هر دو بر حال شما

«مهربان اند چیرا منصب شایسته نمی گیرید - خنده کرد و گفت به ترک دنیا مشهور شده ام - دوم

«از فقیری می زخم - اگر الحال با زر غبت بدینا نمایم بآن زن هندوی مانده که باشوهر مرده بر آ

«سوغتن رفته باشد آتش سوزان دیده خواهد که بگریزد - کناسان بچو بهاسرش را شکسته

«پیچزانند - فقر با استقلال داشت و تا زنده بود به جمعیت و فراغت بود -

راقم الحروف آزاد گوید که فقیر را با نواب نظام الدوله ناصر جنگ شهید

خلف الصدق نواب آصف جاه طاب ثرا را ربط عجیبی اتفاق افتاده بود و گفته

که بالا تر از ان متصور نباشد دست بهم داد - چون نواب نظام الدوله بعد رحلت

پدر بر سنده ایالت و گن نشست بعضی یاران دلالت کردند که حالا هر رتبه که خواهید

میراست اختیار باید کرد و وقت را عنایت باید شمرد گفتم آزاد شده ام - بنده مخلوق

نمی توانم بشد - دنیا بهر طالوت می ماند عرقه از ان حلال است زیاده حرام و

این شعر فر خوانده شده

درین دیار که شاهی بهر گدا بخشند غنیمت است که ما را همین بها بخشند

وفات ما هر در رسد تسع و شمانین و الف (۱۰۸۹) واقع شد صاحب دیوان ضخیم و

مثنوی های متعدد است - و مثنوی مختصر در مدح جهان آرا بیگم دختر صاحبقران

ثانی شاه جهان گفته بتوسط عنایت خان آشنا تخلص نزد بیگم فرستاد است

بذات اوصاف کردگار است که خود پنهان و فیض آشکار است

بیگم را خوش آمد - و پانصد روپیه صلح فرستاد -

لغة تنج الافکار صفحہ ۳۹۲ مطبوعہ مدرسہ اسلامیہ ۱۸۷۳ء -

اما در کلیات نعمت خان عالی شنوی شانزده بیت در تاریخ عمارت پیر الشیخ
 دختر خلد مکان بنظر رسیده در آن شنوی بیت مذکور هم هست - تو اورد افتاده باشند
 ما هر در شنوی گوید در نعت سرور کائنات صلی الله علیه وسلم -
 گزیده آورد پیش ازین عیسی مرده را دوباره در دنیا
 از ره معجز آن جهان کرم عیسی آید دوباره در عالم
 چشم چگونه دیدن رویت هوس کند نظاره بر چراغ تو کار نفس کند
 حاسد اهل سخن دافع ز سخن است انتقام پدر از خصم پسری گیرد

(۶۱) فیاض - ملا عبد الرزاق

لاهی الاصل قمی الوطن - مصنف کتاب "گوهر مراد" تلمذ خدمت حکیم صدق
 شیرازی نموده و در عقلیات و نقلیات دستگاه عالی بهم رسانده و جلواندیشیه را
 بسمت سخن طرازی نیز عطف می ساخت -

دیوانش محتوی برقصائد و مقطعات و غزلیات و ساقی نامه و دیگر نوع شعر نظر
 رسید - قصائد طولانی فراوان در مدح ائمه اهل بیت رضوان الله علیهم و ائمتنا و اولادهم
 حکیم صدق شیرازی - و استاذ الاستاذ میرزا قزوانی و استرآبادی - و در
 مدح شاه صفی صفوی و امراء عصر دارد و در حق هندی گوید

خیزا هند کعبه حاجات خاصه یاران عافیت جو را
 هر که شد مستطیع فضل و هنر رفتن هند واجب است او را
 سوی زلفش می کشد آشفته سامانی مرا می کند تکلیف هندستان پریشانی مرا
 کرا و مانع که از کوی یار بر خیزند نشسته ایم که از ما غبار بر خیزد
 اشتمیده دل از حرف مهربانی تو چو طمع تا بکی این گری زبانی تو

ز شیرین بود خسرو خوشدل فرماوزان خوشتر
 کہ در اود لبران خوش باشد و پیداوزان خوشتر
 سنگ بلبین کن و آنکه مزه خواب بہ بین
 تا بدانی کہ چه وزیر سیر مزدان است
 ہزار حج کندار باغبان باین نرسد
 کہ وقف مشہد بلبیل کند گلستان را
 قسمت مازین چین بارے تعلق بود و بس
 سرور انازم کہ آزاد آمد و آزاد رفسف
 دریاب این اشارہ کہ شاہان نامجو
 نام بلند خود بہ نگینی سپردہ اند
 ہر کس کہ زخم کاری مارا نظر کرد
 تا حشر دست و بازوی او را دعا کند
 بیک زخم و گر جان مراد اضطراب آنگند
 نمی و اتم چہ سان معذور وارم قاتل خود را

(۶۲) تجلی - ملا علی رضا اردکانی

از کہ اندازادگان اردکان من اعمال فارس است - بعد از ان کہ قدم
 در مرحلہ سن شعور گذاشت بہ ارادہ تحصیل علم بہ اصفہان رفت - و نزد آقا
 حسین خوانساری کہ از مشاہیر بخاریہ است تلمذ نمود و تحصیل را بپایہ تکمیل رسانید
 آنگاہ عازم کشور ہند گردید - علی مردان خان ولد کنج علی خاں کہ در
 سال یازدہم جلوس شاہ جہانی از قندھار بہند آمد و بمنصب ہفت ہزارہی و خطاب
 امیرالامرائی سرپایہ مہالہات اندوخت - مقدم او را گرامی داشت و تعلیم فرزند خود
 ابنراہیم خان مقرر نمود و رعایت فراوان بعل آورد - و پچہین سائر امراء ایران
 با او ہربانی و گرجوشی بتقدیم می رسانیدند -

بعد چندے ہوا سی وطن اصلی در حرکت آمد - و ازین دیار بہ صفایان ہند
 نمود - شاہ عباس ثمانی مشمول رافت ساخت - و در شہور سہ اثنین و سبعین
 و الف (۱۰۷۶) قریب از مضافات اردکان در سیورغال او عنایت فرمود -
 و در سہ ثلث و ثمانین و الف (۱۰۸۳) شاہ سلیمان صفوی او را بہ درگاہ